

KIBRIS ARKAİK DÖNEM İNSAN FİGÜRİNLERİNİN GÖRSEL VE KÜLTÜREL ANALİZİ

HUMAN FIGURINES IN ARCHAIC PERIOD OF CYPRUS VISUAL AND CULTURAL ANALYSIS

Selçuk YALOVAI

*Near East University, Faculty of Fine Arts and Design, Department of Plastic Arts,
Nicosia, Cyprus, ORCID ID: 0000-0003-0098-6693*

Yücel YAZGIN

*Assoc. Prof. Dr., Near East University, Faculty of Fine Arts and Design, Department of Plastic Arts, Nicosia,
Cyprus, ORCID ID: 0000-0003-3489-771X*

ÖZET

Kıbrıs adası sahip olduğu kültürel çeşitlilik sebebi ile arkeologların, tarihçilerin, sanatçıların ve farklı disiplinlerden birçok araştırmacının ilgisini çekmiştir. Araştırmanın amacı New York Metropolitan Müzesi Cesnola Koleksiyonu'nda bulunan Kıbrıs arkaik dönemine ait insan figürinlerini inceleyerek ait oldukları toplumun yaşayış tarzı ve inamış şekillerine ait bilgiler elde etmektir. Araştırmanın örneklemini oluşturan Metropolitan Müzesi Cesnola Koleksiyonu, arkaik dönem figürinleri ile ilgili en önemli veri kaynağı olan Metropolitan Müzesi arkeolojik verilerinden faydalanılarak, Kıbrıs Arkaik 1. ve Kıbrıs Arkaik 2. dönemleri insan figürinleri olmak üzere, iki ayrı başlık altında görsel analiz yapılmıştır. Araştırmanın yöntemi nitel araştırma yöntemi olup, araştırma betimsel desende bir çalışmadır. Bu bağlamda, Metropolitan Müzesi'ndeki Cesnola Koleksiyonu'nda sergilenmekte olan, Kıbrıs Arkaik 1. (MÖ.750 - 600) ile Kıbrıs Arkaik 2. (MÖ.600 - 475) dönemlerine ait insan figürinleri görsel analiz yöntemi ile incelenmiş ve kategorilere ayrılmıştır. Figürinlerin görsel analizi arkeolojik verilere temellendirilmiştir. Temaları dikkate alınarak yapılan kategorik incelemede figürinler, yedi (7) farklı kategoriye ayrılmıştır. Saptanan kategoriler; ibadet eden insan figürinleri, enstrüman çalan figürinler, savaşçı figürinler, tanrı ve tanrıça figürinleri, doğurganlık ile ilgili figürinler, günlük yaşam ile ilgili figürinler ve herhangi bir kategoriye dahil edilemeyen figürinler olarak oluşmuştur. Araştırmada; figürinlerin üretim malzemeleri, ada yaşamındaki çok kültürlülüğü yansıtmaları ve melezleşme süreci ile birlikte Kıbrıs'ın kendine özgü kültürünün oluştuğu sonucuna varılmıştır. Kıbrıs'taki ticari ve politik hayatın Kıbrıs sanatı üzerinde etkilerinin olduğu saptanmıştır. Bu bağlamda, Yakın Doğu ve Mısır etkisinin görüldüğü imgelerden, Yunan imgelerine doğru bir geçiş yaşandığı sonucuna varılmıştır. Günümüz kültürünün, geçmiş kültürlerin birikimleri ile yaşadığımız dönemin üretimlerinin bir araya geliş şekli olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla geçmiş kültürler ile günümüz kültürü arasındaki bağı güçlendirmenin, günümüz sanatının değerini de artırdığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, figürin, arkaik.

ABSTRACT

The island of Cyprus has attracted the attention of archaeologists, historians, artists and many researchers from different disciplines due to its cultural diversity. The aim of the research is to obtain information about the lifestyle and belief styles of the archaic society in Cyprus by examining the human figurines belonging to the Cyprus archaic period in the Cesnola Collection of the New York Metropolitan Museum. Archaic period figurines of the Metropolitan Museum Cesnola Collection, which constitute the sample of the research, were used from the archaeological data of the Metropolitan Museum, which is the most important data source, and visual analysis was carried out under two separate headings, the human figurines of the Cyprus Archaic 1st and Cyprus Archaic 2nd periods. The method of the research is the qualitative research method and the research is a descriptive study. The figurines included in the sample were examined categorically as a result of visual analysis. In this context, human figurines belonging to the Cyprus Archaic 1st (750 - 600 BC) and Cyprus Archaic 2nd (600 - 475 BC) periods, which are exhibited in the Cesnola Collection in the Metropolitan Museum, have been examined and categorized by visual analysis method. The visual analysis of the figurines is based on archaeological data. In the categorical analysis made by considering the themes, the figurines were divided into seven (7) different categories. Detected categories; worshiping human figurines, instrument playing figurines, warrior figurines, god and goddess figurines, fertility figurines, daily life figurines and figurines that cannot be included in any category. In the research, conclusions were reached regarding the production materials of the figurines. It has been concluded that the figurines reflect the multiculturalism of the island life and the unique culture of Cyprus has formed with the hybridization process. It has been determined that the commercial and political life in Cyprus has effects on Cypriot art. In this context, it has been concluded that there has been a transition from images with Near East and Egyptian influences to Greek images. It is thought that today's culture is the combination of the productions of the past cultures and the productions of the period we live in. Therefore, it has been concluded that strengthening the bond between past cultures and today's culture also increases the value of today's art.

Keywords: Cyprus, figurine, archaic

GİRİŞ

Geçmişten günümüze gelmiş bulunan insan figürinleri Kıbrıs'ta yaşamış farklı uygarlıkların/toplumların yaşayış biçimini ve inanış şekillerini anlamamızda büyük rol oynamaktadır. Daha önce yapılmış çalışmalarda araştırmamızın örneklemini oluşturan figürinler bulunmuş ve araştırılmış olmasına rağmen, kültürel değerlerle olan ilişkilerinin yeterince incelenmediği düşünülmektedir. Kültür tanımlarına bakıldığında zaman, kültürün çok geniş bir kavram olduğu anlaşılmaktadır. UNESCO 1982 Dünya Kültür Politikaları Konferansı Sonuç Bildirgesi'nde kültür şu şekilde tanımlanmıştır: "toplumsal bir grubu tanımlayan belirgin maddi, manevi, zihinsel ve duygusal özelliklerin bileşiminden oluşan bir bütün ve sadece bilim ve edebiyatı değil, aynı zamanda yaşam biçimlerini, insanın temel haklarını, değer yargılarını, geleneklerini ve inançlarını da kapsayan bir olgudur" (Oğuz, 2011). Bu sebeple insan figürinleri incelenirken; sadece o dönemdeki toplumların yaşayış ve inanış şekillerine odaklanmak üzere çalışma sınırlandırılmıştır. Arkaik dönemin en değerli eserlerinin bulunduğu Metropolitan Müzesi'ndeki Cesnola Koleksiyonu ise bu çalışmanın ana kaynağını oluşturmaktadır. Koleksiyona adını veren Luigi Palma di Cesnola İtalya'da doğmuş, İtalya'da subay olarak hizmet ederken, Amerika'ya göç etmiş, 1862 yılında Amerika iç savaşına

katılmıştır. Savaşta gösterdiği başarılarının sonrasında Kıbrıs'a konsolos olarak atanmıştır (1865-1877). Kıbrıs'ta tanıştığı kişilerden eski eser bulma konusunda bilgi toplayarak bu işi bir uğraş haline dönüştürmüştür. Bu amaçla kendisine bir kazı ekibi oluşturmuştur. Bulmuş olduğu eski eserleri Amerika Birleşik Devletleri'nin ilk arkeoloji müzesi olan New York Metropolitan Müzesi'ne satmıştır. Müzenin ilk eski eserler bölümü Cesnola'nın koleksiyonundan oluşmaktadır. Cesnola daha sonra Metropolitan Müzesi yönetim kuruluna atanmış, ardından da müzenin ilk müdürü olmuştur (1879–1904) (Hartmann, 2015). Dünyanın önemli müzelerinden, Metropolitan Müzesi'nin, ilk koleksiyonu olan Cesnola Koleksiyonu, araştırmacılar için, geçmişte ve günümüzde de önemli bir kaynak olarak görev yapmaktadır.

Problem Durumu

Kıbrıs Arkaik dönem insan figürinleri araştırmasında belirlenen en önemli problem; o dönemin kültürüne, yaşayış ve inanış şekline dair çok az bilgiye ulaşabilmemizdir. Bu sınırlılık ve veri yetersizliği bu alanda yeni bir araştırma çalışması oluşturma gerekliliğini ve isteğini ortaya koymuştur. Bu çalışmada Kıbrıs arkaik dönem insan figürinlerinden hareketle, figürinleri kategorize ederek, o dönem insanların yaşam tarzı ve inanış şeklinin ne olduğu sorusuna yanıt aranmıştır. Bu esas problem çerçevesinde şu alt problemler yanıtlanmıştır:

1. Arkaik dönem insan figürinlerini hangi kategorilere ayırabiliriz?
2. Bu kategoriler bize yaşam tarzı ve din hakkında ne ölçüde bilgi verebilir?

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, Cesnola Koleksiyonu'nda bulunan Kıbrıs'a ait arkaik dönem insan figürinlerinin bir araya getirilmesi, kategorize edilmesi, o günün insanların yaşayış ve inanış şekillerinin incelenmesidir. Bu inceleme sonucunda, kültürel analiz yapılması ve tarihsel olarak daha gerçek bilgilere ulaşması amaçlanmıştır. Bu amaçla 161 figürin incelenmiştir.

Araştırmanın Önemi

Günümüzde, Kıbrıs'ın tarih öncesi motiflerinin hiçbir zaman kaybolmadığını ve hayatımızın içinde olduğunu görmekteyiz. Tüm kültürlerin birbirleri ile bağlantılı olduğu gibi geçmiş ile gelecek de birbiriyle bağlantılıdır. Kıbrıs arkaik dönem insan figürinlerinin incelenmesi, bize o dönemin kültürü ile ilgili vereceği bilgiler açısından önemlidir. Ayrıca, döneme ait karanlıkta kalmış kısımları aydınlatmamızı sağlayacaktır. Bu figürinlerin araştırılması ile kategorize edilmesi, arkaik dönemde Kıbrıs'ta yaşamış olan uygarlıkların yaşayış ve inanış şekillerini daha kolay anlamamıza yardımcı olacaktır.

Sınırlılıklar

Araştırma Kıbrıs adasında arkaik dönemde yaşamını sürdüren uygarlıklarla ilgilidir ve elimizdeki bilgiler sınırlıdır. Bu uygarlıklar hakkında elde ettiğimiz bilgiler, onlardan günümüze kadar ulaşan ve bulunan arkeolojik eserlerle sınırlıdır. Araştırmanın analizleri, bu veriler üzerinden sürdürülmüştür. Eserleri doğru bir şekilde inceleyebilmek için arkeolojik

araştırmalardan elde edilen sonuçlar doğrultusunda; eserlerin nerede bulunduğu bilgisinin yanında, hangi eserlerle birlikte bulunduğu ve diğer arkeolojik detaylar da büyük önem taşımaktadır. Kıbrıs'ta süregelen yasa dışı kazılar bu yöndeki birçok bilgiyi beraberinde yok etmiş ve önemli kültürel detayları gözden kaçırmamıza sebep olmuştur. Birçok eser bulunmuş, sergilenmiş ama ait olduğu toplum ile ilgili ulaşılabilen bilgiler yetersiz kalmıştır.

Yöntem

Araştırma, nitel araştırma yöntemi ile, betimsel desende yapılmış bir çalışmadır. Örneklem kapsadığı figürinler görsel analiz sonucunda kategorik olarak incelenmiştir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Kıbrıs arkaik dönem figürinleridir. Örneklemi ise Metropolitan Müzesi'ndeki Cesnola Koleksiyonu'nda sergilenmekte olan, Kıbrıs arkaik 1. Dönemi (MÖ.750 - 600) ile Kıbrıs arkaik 2. Dönemi (MÖ.600 - 475) insan figürinleridir.

Metropolitan Müzesi Cesnola Koleksiyonu'ndaki Kıbrıs arkaik dönem figürinlerinin kutsal alanlar, tapınaklar ve mezarlar dâhil olmak üzere, çeşitli bölgelerde bulunduğu ve farklı konuları anlattığı veya temsil ettiği görülmüştür. Araştırmanın örneklemini oluşturan (.....) figürin; üretim nedenleri ve Arkaik dönem Kıbrıs insanların yaşam biçimi ile inanış şekillerini saptayabilmek için temalarına göre kategorilere ayrıldığında, yedi farklı kategoriye ulaşılmıştır. Bu kategoriler; ibadet eden insan figürinleri, enstrüman çalan figürinler, savaşçı figürinler, tanrı ve tanrıça figürinleri, doğurganlık ile ilgili figürinler, günlük yaşam ile ilgili figürinler ve herhangi bir kategoriye dahil edilemeyen figürinler olarak tespit edilmiştir

1. İbadet Eden İnsan Figürinleri

Araştırmanın örneklemini oluşturan figürinler arasında, toplam 23 adet ibadet eden insan figürini tespit edilmiştir. Bunlardan 17'si erkek, 6'sı ise kadındır. Bu figürinler arasında, adak olarak dört ayaklı hayvan taşıyan 5 adet figürin bulunmaktadır. Adak taşıyan bu figürinlerin tümü erkektir. Adak olarak taşınan dört ayaklı hayvanların 3 tanesinin ne olduğu tespit edilemezken, 1 tanesinin koç ve diğer 1 tanesinin ise keçi olduğu anlaşılmaktadır. Figürinler arasında kuş taşıyan 2 adet erkek ve 1 adet kadın figürini bulunmaktadır. Ayrıca bu kategorideki figürinler arasında 3 adet kadın figürininin çiçek taşıdığı görülürken, 2 adet kadının ise sadece ayakta durduğu görülmektedir. Bununla birlikte 10 erkek figürini de sadece ayakta durmaktadır. Figürinler arasında sıklıkla görülen "ibadet eden insan figürinleri" tek başına dururken, dua ederken veya taşıdıkları adak/sunuları ile görülmektedirler. İncelenen figürinlerin, genellikle dört ayaklı bir hayvan, bir çiçek veya bir kuş taşıdıkları görülmektedir. Kurban etme eylemi, ilahi olanı övmek, memnun etmek veya yatıştırmak ve karşılığında desteği ile katkısını istemek için ilahi olanla iletişim kurmayı amaçlayan antik Akdeniz kültürlerinde uygulanan bir ritüeldir (Vlachou & Gadolou, 2017). Bu ritüel bize günlük yaşam ile ilgili bazı ipuçları vermektedir. Kurbanlık hayvan getiren ibadet eden insan görüntüleri, toplumun geçimi için tarım ve hayvancılığın önemli olduğunu vurgulamaktadır (Metropolitan Museum, 2022). Arkaik Kıbrıs figürinleri analiz edildiğinde, figürinler aracılığı ile ibadetlere

somut bir biçim verilmiş ve tanrının önünde sürekli ve ebediyen tekrarlanması sağlanmıştır (Karageorgi, 2012).

İbadet eden insan figürinlerine Örnek (Bkz. Görüntü:1-2).

Koç Taşıyan Erkek Figürin

Görüntü 1: The Metropolitan Museum: The Cesnola Collection'dan figürin görüntüsü
Accession Number: 74.51.2533
(<https://www.metmuseum.org/>)

Tapınan Erkek Figürin

Görüntü 2: The Metropolitan Museum: The Cesnola Collection'dan figürin görüntüsü
Accession Number:74.51.2572
(<https://www.metmuseum.org/>)

2. Enstrüman Çalan Figürinler

Araştırmada incelenen figürinlerden; 22 tanesinin enstrüman çaldığı tespit edilmiştir. Bu figürlerin lir, flüt/aulos, tef ve üçgenden oluşan dört farklı müzik aletini çaldığı görülmüştür. Figürlerden 10'u tef, 6'sı lir, 5'i flüt, 1'i ise üçgen çalmaktadır. Müzisyenlerin 10'u kadın, 8'i ise erkektir. Bu kategorideki figürinlerden 4'ünün cinsiyeti belirlenememiştir. Tüm enstrüman çeşitlerini hem kadın, hem de erkeklerin çaldığı gözlemlenirken, zili çalan tek figürünün ise kadın olduğu görülmektedir. Gerçek hayatta, müzisyenlerin esas görevleri dansçılara, ritüellere ve din dışındaki etkinliklere eşlik etmektir (Metropolitan Museum, 2022). Figürinlerde bazı kadın müzisyenler, yüksek sosyal statülerini gösteren güzel-alımlı elbiseler giymekte ve mücevherler takmaktadırlar. Arkaik toplumlarda müziğe değer verildiği, seçkin halk üyelerinin lir çalma sanatında ustalaşmalarının olağandışı olmadığı gerçeğiyle daha da vurgulanmaktadır (Karageorgi, 2012). Ritüel bağlamında müzisyen figürinler dansla ilişkilendirilen kutsal müzik performanslarını düşündürürken, bu figürinlerin kutsal yerlere adak/sunu olarak yerleştirilmesinin ise tanrılara müzik yoluyla sonsuz zevk sağlamak amacı taşıdığı düşünülmektedir (Vlachou & Gadolou, 2017). Hazar Kaba'nın da araştırmasında yer verdiği gibi: "Müzikli ritüeller ve halka dansları, Kıbrıs dininde en sık tercih edilen ve gruplar halinde gerçekleştirildiği anlaşılan tapınma çeşitleridir. Kullanılan müzik aletleri ve "müzik eşliğinde dans etme" adeti yine Yakındoğu kökenli bir gelenektir" (Hazar, 2018). Arkaik Yunanda, lir çalanların her zaman erkek olduğu ve genellikle Apollo kültüyle bağlantılı

olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle, kadın lir müzisyeninin Yunan kadın figürinleri için uygun bir tema olmadığı ve tamamen Kıbrıslı bir tema olduğu görülmektedir (Marantidou, 2009).

Enstrüman Çalan Figürinlerine Örnek (Bkz. Görüntü:3-4).

Lir Çalgıcısı Figürini

Görüntü 3: The Metropolitan Museum: The Cesnola Collection'dan figürin görüntüsü
Accession

Number:74.51.1670

(<https://www.metmuseum.org/>)

Fülüt Çalan Figürin

Görüntü 4: The Metropolitan Museum: The Cesnola Collection'dan figürin görüntüsü
Accession Number: 74.51.2537

(<https://www.metmuseum.org/>)

3. Savaşçı Figürinler

Araştırmada incelenen figürinlerden; 19 tanesinin savaşçıları temsil eden figürinler olduğu tespit edilmiştir. Bunlardan 10 tanesi at ve üzerindeki biniciyi temsil etmektedir. Bu kategorideki figürinlerden, 3 figürin kalkan taşıırken, 1 figürinde de hem ok hem de kalkan taşıyan iki adet figür bulunmaktadır. Yine bu grupta, 1 figürinin, kırık ama öne uzanmış kolları ile savaş arabası süren bir figürü temsil ettiği düşünülürken diğer 1 okçu figürünün savaş arabasında bulunan bir grup figüründen biri olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu kategorideki, 1 figürinin giyiminden dolayı savaşçı olduğu anlaşılırken sadece 1 adet savaşçı kadın figürini tespit edilmiştir. Kadın savaşçı göğüs kısmını kapatan dar bir tunik giymiş ve elinde silah olabilecek kırık bir parça tutmaktadır. Kıbrıs'ta zengin savaşçı mezarları olduğu bilinmektedir. Savaşçıları temsil eden figürinlerin de zengin savaşçı mezarlarına bırakılmış oldukları düşünülmektedir. Bu tür figürinlerin, hediye verenin, yani figürini mezara bırakanın, toplumun seçkin bir üyesi olarak statüsünü veya böyle olma arzusunu vurgulamak için

tasarlanmış olduğu düşünülmektedir (Karageorgi, 2012). Genelde zengin kesimin at sahibi olabileceği bilinmekle beraber, 8. yüzyıldan itibaren yaygın bir şekilde at ve binici figürinlerinin üretildiği bilinmektedir (Metropolitan Museum, 2021). Bu dönemde at askeri aristokrasi için bir statü sembolü olarak kabul edildi ve kraliyet mezarlarının giriş geçitlerinde gerçek atlar kurban edilmiştir (Karageorgi, 2012).

Savaşçı Figürinlerine Örnek (Bkz. Görüntü:5-6).

Savaşçı Kadın Figürin

Görüntü 5: The Metropolitan Museum: The Cesnola Collection'dan figürin görüntüsü
Accession Number: 74.51.2573
(<https://www.metmuseum.org/>)

Kalkan Tutan Savaşçı Figürin

Görüntü 6: The Metropolitan Museum: The Cesnola Collection'dan figürin görüntüsü
Accession Number: 74.51.2566
(<https://www.metmuseum.org/>)

4. Tanrı ve Tanrıça Figürinleri

Tanrı ve tanrıça figürinleri görsel olarak insan özellikleri taşıdığı için araştırma kapsamında incelenmiş ve 15 adet tanrı veya tanrıça figürini tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda figürinler arasında Astarte, Herakles, Zeus Ammon ve Bes olmak üzere 4 farklı tanrı veya tanrıçanın imgelemi saptanmıştır. İki farklı tanrı/tanrıça figürünü ise bilinen herhangi bir tanrı veya tanrıça imgelemine temsil etmediği için "diğer" isimli başlık altında incelenmiştir.

Astarte

Araştırma kapsamına giren figürinlerin Görüntü 7 ve 8 olmak üzere toplam 2 tanesinde tanrıça Astarte tespit edilmiştir. Görüntü 7'deki figürin pişmiş topraktan üretilmiştir ve kalıplama tekniği ile yapılmıştır. Müze verilerine göre başının üst kısmındaki boncuk dizisinin gül olduğu tahmin edilmekte ve tanrıça Astarte'nin kendisi olduğunu gösteren öğelerden biri olduğu düşünülmektedir (Metropolitan Museum, 2021). Görüntü 8'deki figürin ise kireç taşından biçimlendirme (yontma) tekniği ile üretilmiştir ve oturmaktadır. Figürinin kenarlarındaki deliklerden bir savaş arabasının dingilini tutmuş olabileceği tahmin edilmekte ve Astarte'nin savaş arabasında bulunduğu diğer tasvirlerine benzediği belirtilmektedir. Müze

kaynaklarında Fenike etkisi nedeniyle, Astarte'ye duyulan saygının Kıbrıs'ta iyice yerleşmiş olduğu belirtilmektedir (Metropolitan Museum, 2021). Fenikeliler, MÖ 9. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak Kıbrıs'taki Kition körfezini kolonize etmişlerdir. Fenike krallıklarının koruyucu tanrıçası olarak öne çıkardıkları Astarte adına Baf ve Kition'da tapınaklar inşa etmişlerdir (Sugimoto, 2014). Doğurganlık ve cinsellik ile ilişkilendirilen tanrıça Astarte'nin savaş ve avcılık yönlerinin daha güçlü olabileceği düşünülmektedir (Schmitt, 2013). Birçok araştırma kadın tanrıçalar arasındaki benzerlikleri ortaya koyarak kültürel etkileşimin önemini savunmuştur. Bu yönde Mezopotamyalı İstar'ın Fenikeli Astarte'ye ve onun da Yunanlı Aphrodite'e dönüştüğü düşünülmektedir (Gürgen, 2017).

Astarte figürinlerine Örnek (Bkz. Görüntü:7-8).

Astarte figürini

Görüntü 7: The Metropolitan Museum: The Cesnola Collection'dan figürin görüntüsü
Accession Number: 74.51.1579
(<https://www.metmuseum.org/>)

Astarte figürini

Görüntü 8: The Metropolitan Museum: The Cesnola Collection'dan figürin görüntüsü
Accession Number: 74.51.2564
(<https://www.metmuseum.org/>)

Herakles

Araştırmada incelenmiş olan figürinlerin 6 tanesinin antik Yunan tanrısı Herakles olduğu tespit edilmiştir. Aşağıda Görüntü 9 ve 10 olmak üzere örnek iki adet Herakles figürini bulunmaktadır. Yunan mitolojisinde Nemea aslanını yenen ve derisini yüzerek zırh yerine bu postu giyen ve post sayesinde yenilmez olan Herakles, görsel özellikleri sebebi ile figürinlerde kolayca tespit edilebilmektedir (Cohen, 1998). Görüntü 9'daki figürin pişmiş topraktan üretilmiş ve el yapımıdır. Figürinin başına geçirilmiş olan aslan postu onun Herakles olduğunu göstermektedir. Görüntü 10 daki Herakles figürünü ise kireç taşıdan biçimlendirme (yontma) tekniği ile üretilmiş olup yine Görüntü 9'daki gibi başlarında aslan postu bulunmaktadır. Görüntü 9'dan farklı olarak bu figür üzerinde ok ve yay benzeri malzemeler taşımaktadır. Bu sebeple "okçu Herakles" olarak isimlendirilmiştir. Herakles'in, Kıbrıs'ta, özellikle Kition ve Salamis'in güney kıyısında popüler olduğu bilinmektedir (Young, 1955). MÖ 6. yüzyılın sonlarında yerel bir Kıbrıs tanrısı, güçlü Yunan kahramanı Herakles ile asimile edilmiş ve Kıbrıs tapınaklarında en çok temsil edilen erkek tanrı haline gelmiştir. Klasik dönemde Salamis Kralı Evagoras, sikkelerine Herakles'in "Panhellenik" bir kahraman olarak resimlerini yerleştirmiştir. Aynı zamanda Kition'daki Fenike kralları onu Kition'da tapılan Fenike tanrısı Melqart ile özdeşleştirmişlerdir (Metropolitan Museum, 2022). Herakles, "Kıbrıs'ın Büyük Tanrısı", "Kıbrıslı Herakles" veya "Aslanın Efendisi" olarak adlandırılan bir tanrıdır (British Museum, 2022).

Herakles figürinlerine Örenek (Bkz. Görüntü:9-10).

Ayakta Duran Herakles Figürünü
Görüntü 9: The Metropolitan Museum: The
Cesnola Collection'dan figürin görüntüsü
Accession Number: 74.51.1601
(<https://www.metmuseum.org/>)

Okçu Herakles figürünü
Görüntü 10: The Metropolitan Museum: The
Cesnola Collection'dan figürin görüntüsü
Accession Number: 74.51.2654
(<https://www.metmuseum.org/>)

Zeus Ammon

Araştırma örneğini oluşturan figürinlerin toplam 3 tanesinde Zeus Ammon figürü bulunduğu tespit edilmiştir. Bunlar Her üç figür de kireç taşıdan biçimlendirme (yontma) tekniği ile üretilmiş ve bir tahtta oturmaktadır. Aşağıda Görüntü 11 ve 12 olmak üzere örnek iki adet Zeus Ammon figürünü bulunmaktadır. Sadece Görüntü 12'de tahtın önünde iki adet

koç durmakta ve figür ellerini bu koçların başlarının üzerine koymaktadır. En önemli Yunan tanrılarında biri olan Zeus, “tanrıların kralı”, “bütün insanların babası” olarak bilinmektedir (Abedi, 2019). Antik Mısır’ın en önemli tanrısı olarak bilinen Ammon ise Yunanlılar tarafından Zeus’un bir sıfatı olarak asimile edilmiştir (Inieta, 2014). Cyrenaica’daki Yunan kolonistleri, kehanet tanrısı Amun-Re’yi benimsemiş ve onu Zeus ile özdeşleştirmişlerdir. Böylece Zeus Ammon kültürünü kurmuşlardır (Michaelides & Kassianidou & Merrillees). Koç boynuzlu erkek tanrı hayvancılıktan ve otlakların verimliliği için gerekli yağış da dâhil olmak üzere, onunla ilgili her şeyden sorumludur. Sorumlu olduğu bu doğa olayları, antik Yunan’daki başlıca veya en yüksek erkek tanrı olan Zeus’un, Yunanlılar tarafından Ammon olarak adlandırılan Mısırlı Amun’un ve ayrıca onların Yakındoğulu (Fenike) eşdeğeri olan Baal Hamon’un da ortak özellikleridir (Christidis et al., 2020).

Zeus Ammon figürinlerine Örnek (Bkz. Görüntü:11-12).

Zeus Ammon Figürini

Görüntü 11: The Metropolitan Museum:
The Cesnola Collection’dan figürin
görüntüsü

Accession Number: 74.51.2560
(<https://www.metmuseum.org/>)

Zeus Ammon Figürini

Görüntü 12: The Metropolitan Museum:
The Cesnola Collection’dan figürin
görüntüsü

Accession Number: 74.51.2675
(<https://www.metmuseum.org/>)

Bes

Araştırma kapsamına alınan figürinler içinde, Bes’e ait toplam 2 adet figürin bulunmaktadır. Görüntü 13 ve 14’den oluşan bu figürinlerin her ikisi de kireç taşından biçimlendirme (yontma) tekniği ile üretilmiştir. İki figürün de görsel özellikleri Bes ile uyuşmaktadır. Mısır tanrısı olan Bes, çocukların doğumunun ve büyümesinin koruyucusu, ev içi alanın ve ev içindeki aile yaşamının koruyucusudur. Bes dansçı ve müzisyen olarak neşeli şenliklerin bir figürüdür. Bu neşe sadece resmi dini törenlerin kamusal alanını değil, aynı zamanda bireysel hanelerin özel alanını ve kişisel mutluluğu da içermektedir (Oppen, 2020). The British Museum verilerine göre Mısır cüce tanrısı Bes, Kıbrıs’ta ilk kez Geç Tunç Çağı’nda, doğrudan Mısır’dan esinlendiği açık olan temsillerde ortaya çıkmıştır. Kıbrıslı Bes’in en önemli özelliği kötülükten korunmak için bir araç olarak hizmet etmektir. Bes’e tapınmanın ise, Arkaik dönemin başlarında Fenikeliler tarafından diğer orijinal Mısır kültürleriyle birlikte Kıbrıs’a getirildiği anlaşılmaktadır. Bu, adanın Mısır kontrolü veya etkisi

altına girmesinden de önce idi (British Museum, 2022). Bes'in çok yönlülüğü, Mısır ve Yakın Doğu panteonlarında hizmet ettiği işlevlerin çeşitliliği, onun Kıbrıs'taki yerini hazırlamıştır. Bes'in hayvanların efendisi olarak rolü, Kıbrıs'taki temsili için esastır. İnsan ve hayvan özelliklerinin harmanlanması, tanrının doğa üzerindeki kontrolünü ve kötülükten korunmadaki etkinliğini vurgulamaktadır (Counts & Toumazou, 2006).

Bes figürinlerine Örnek (Bkz. Görüntü:13-14).

Bes figürini

Görüntü13: The Metropolitan Museum: The Cesnola Collection'dan figürin görüntüsü
Accession Number: 74.51.2611
(<https://www.metmuseum.org/>)

Bes figürini

Görüntü14: The Metropolitan Museum: The Cesnola Collection'dan figürin görüntüsü
Accession Number: 74.51.2613
(<https://www.metmuseum.org/>)

Diğer

Metropolitan Müzesi kaynaklarında Görüntü 15 ve 16'nın hangi tanrı veya tanrıçalar oldukları belirtilmemiştir. Görüntü 106'da pişmiş topraktan üretilmiş figürin el yapımıdır. Kollarını yukarıya kaldırmıştır ve yüksek bir şapkası vardır. Müze verilerinde tanrıça tipinde bir figürin olduğu belirtilmesine rağmen, tanrıçaya ait isim verilmemiştir (Metropolitan Museum, 2021). Görüntü 15'deki figürin ise pişmiş topraktan üretilmiş ve kalıplama tekniği ile yapılmıştır. Müze kaynaklarında Cesnola Koleksiyonu ile ilgili erken arkeolojik literatürde, bu figür genellikle sakallı bir Afrodite olarak kabul edildiği, giysi ve duruş biçimi Astarte'nin temsillerini hatırlattığı ama figürün muhtemelen erkek olduğu belirtilmiştir (Metropolitan Museum, 2021). Kıbrıs'ta sakallı bir tanrıçanın olduğu Hesychius tarafından da onaylanmıştır. Amathus'un Kıbrıs'taki tarihinin yazarının, tanrıçanın ada'da bir erkek şeklinde temsil edildiğini söylediğini aktarmaktadır (Harris, 2020).

Diğer Tanrı ve Tanrıça Figürinlerine Örnek (Bkz. Görüntü:15-16).

Ayakta Duran Figürin

Görüntü 15: The Metropolitan Museum: The Cesnola Collection'dan figürin görüntüsü
Accession Number: 74.51.1565
(<https://www.metmuseum.org/>)

Kollarını Kaldırmış Tanrıça Tipinde Kadın Figürini

Görüntü 16: The Metropolitan Museum: The Cesnola Collection'dan figürin görüntüsü
Accession Number: 74.51.1615
(<https://www.metmuseum.org/>)

5. Doğurganlık ile İlgili Figürinler

Örnekleme kapsamında olan figürinler arasındaki 10 adet figürinin açık bir şekilde doğurganlıkla ilgili olduğu tespit edilmiştir. Bu figürinlerden 2 tanesinin doğum sahnesini temsil ettiği görülmüştür. 1 tanesinin sadece bebek tuttuğu tespit edilirken, 2 tanesinin de “dea gravida” tarzında olduğu tespit edilmiştir. Geriye kalan 5 adet figürin ise “kourotrophos” tarzındadır ve emziren anneyi temsil etmektedir. Dea gravida tarzı figürinler Levant'tan Kıbrıs'a gelen ve MÖ altıncı ve beşinci yüzyıllarda Fenike ve Pön yerleşimlerinde yaygın olan bir tipi temsil etmektedir. Hamile bir kadın, eli karnında bir konumda oturmakta ve doğurganlıkla olan bağlantısını göstermektedir (Metropolitan Museum, 2022). Diğer bir figürin görüntüsünde ise kadın elini ileriye ve ortaya doğru kaldırmıştır. Her iki figürün de dea gravida tarzında olduğunun en büyük ayırt edici özelliği saç tarzlarıdır. Saçları ortadan ikiye ayrılmış ve başının her iki yanında dairesel olarak toplanmıştır. Dea gravida figürinleri, bir kalıp aracılığıyla toplu olarak üretilebildi ve ikonografik olarak, dişi cinselliğini ve doğurganlığını bahşeden bir tanrıçaya ithaf edildiler. Bu figürinlerin hiçbiri açık bir şekilde ilahi özellikler veya nitelikler göstermediğine göre, çocuk bekleyen bir kadını temsil edebilmekte ve tanrıçanın önemli bir yönüne, yani kadın doğurganlığı, kolay hamilelik ve doğum sağlayıcılığı yönüne işaret etmektedir (Ulbrich, 2016). Kourotrophos tarzındaki emziren anne figürinlerinin, Kıbrısın her yerindeki kutsal alanlarda adak olarak bulunmuş olduğu bilinmektedir. Bu figürinlerin, hastalık zamanlarında ilahi korumaya ihtiyaç duyan sıradan canlı bir çocuğu, kucağında tutan sembolik bir büyük tanrıçayı temsil ettiği düşünülmektedir (Beer, 1997).

Doğurganlık ile İlgili Figürinler (Bkz. Görüntü:17-18).

Emziren Anne Figürini
Görüntü 17: The Metropolitan Museum:
The Cesnola Collection'dan figürin
görüntüsü
Accession Number: 74.51.2528
(<https://www.metmuseum.org/>)

Doğum Sahnesini Sahneleyen Figürin
Görüntü 18: The Metropolitan Museum: The
Cesnola Collection'dan figürin görüntüsü
Accession Number: 74.51.1441
(<https://www.metmuseum.org/>)

6. Günlük Yaşam ile İlgili Figürinler

Araştırma kapsamındaki 11 adet figürine ait görsel, günlük yaşamı anlatması sebebi ile bu kategori altında incelenmiştir. Bunların 2 tanesi testi taşıyan kadını temsil ederken, 1 tanesi un yapmakta olan iki figürü temsil etmektedir. Bu iki figürlü figürinin, 1 adet figüründe hamur yoğuran kadın, diğer 1 adet figüründe ise ekmek pişiren kadın görülmektedir. Diğer 2 figüründe maske takan figürler, 1 figürinin 2 farklı görüntüsünde ise güreşen figürler görülmektedir. Figürlerin 1 tanesi yılan oynatıcısını temsil ederken, diğer 1 tanesi de avcıyı temsil etmektedir. Genele baktığımızda tüm bu figürinler diğer figürin konularına göre farklılık göstermektedir. İçlerinde bize günlük yaşamı anlatabilecek ipuçları barındırmaktadırlar. Bu sebeple günlük yaşam ile ilgili figürinler kategorisi altında incelenmeleri gereği duyulmuştur. Başlarında testi taşıyan kadınlar gibi motif ve tiplerin aktarılmasında Fenikeliler önemli rol oynamışlardır (Marantidou, 2009). Günlük hayatın görüntülerinde ise özellikle ekmeğin hazırlanması, arkaik dönem Kıbrıs pişmiş toprak figürinleri arasında yaygındır (Metropolitan Museum, 2022). Maske takan figürlerin gösterinin bir parçası olduğu düşüncesi temelinden hareket edildiğinde, bu gösterinin bir eğlence mi, yoksa bir ritüel mi olduğu sorusu önem arz etmektedir. Kıbrıs'ta maskeler genellikle daha büyük bir "Kıbrıslı Fenike" geleneğinin parçası olarak yorumlanmaktadır. Yalnızca dini ortamlarda meydana gelen geçici bir ritüelin parçası değil, maske giyen kişiye törenin ötesinde süren yeni bir sosyal kimlik kazandırmakta olduğu düşünülmektedir (Averett, 2015). Bir güreşi temsil eden figürinin görsel analizi ile bağlantılı olarak, Kıbrıs'la ilgili kaynak bulunamasa da Antik Yunanda MÖ 776 tarihinden itibaren Olympia'da başlayan

atletizm yarışmalarının güreşi de içerdiği bilinmektedir (Metropolitan Museum, 2022). Yılan oynatıcısı figürünü ile ilgili müze kaynaklarına göre yılan oynatıcılarının Kıbrıs'ta varlığının kanıtlanmış olduğu ve bir ailenin yılan sokması kurbanlarının tedavisinde uzmanlaştığının bilindiği belirtilmektedir (Metropolitan Museum, 2022). Avcı konulu figürinlerde Kıbrıs ikonografisindeki av sahneleri, hem insanları hem de hayvanları içeren çeşitli şekillerde görülmektedir. Av konulu figürinlerde kompozisyonlar, ava katılanların sayısı, avın türü ile avcılarının donanımı, bölge ve avlanan hayvanlarla ilgili olarak çeşitlilik göstermektedir (Vlachou, 2012).

Günlük Yaşam ile İlgili Figürinlere Örnek (Bkz. Görüntü:19-20).

Ekmek Yapan Kadın Figürin

Görüntü 19: The Metropolitan Museum: The Cesnola Collection'dan figürin görüntüsü
Accession Number: 74.51.1556
(<https://www.metmuseum.org/>)

Un Yapanlar Figürini

Görüntü 20: The Metropolitan Museum: The Cesnola Collection'dan figürin görüntüsü
Accession Number: 74.51.1643
(<https://www.metmuseum.org/>)

7. Kategoriye Ayrılmayan Figürinler

Kategoriye ayrılmayan figürinler başlıca; ayakta duran veya oturan kadın veya erkek figürinlerinden oluşmaktadır. Oturan ve ayakta duran bu kadın ve erkek figürlerin üç farklı durumu temsil etme olasılıkları bulunmaktadır. Bu figürinlerin; ibadet eden kişiyi, tanrıyı-tanrıçayı veya bir din insanını temsil ediyor olabileceği söylenebilir. Bunu elimizde arkeolojik veri olmadan kesin bir şekilde söylemek mümkün değildir. Bununla birlikte müze kaynakları tarafından bir gösteriyi temsil ettiği düşünülen figürinler dışında maske takan figürinler de kategoriye ayrılmamıştır.

Araştırma kapsamında bulunan bir adet insan başlı at ve iki adet geryon figürinleri de kategoriye ayrılmayan figürinler arasına eklenmiştir. Bu figürler efsanevi varlıklardır. Görsel olarak insan özellikleri taşıdığı için araştırma kapsamında incelenmişlerdir. İnsan başlı at figürininin genellikle kutsal alanlarda adak olarak bulunduğu ve dini bir anlamı olduğu belirtilmektedir (Metropolitan Museum, 2022). Yunan mitolojisindeki efsanevi bir varlık olan insan başlı at figürü "sentor" olarak adlandırılmakta ve sentorlar vahşilikleri, vahşi doğada yaşamaları ve savaşçı karakterleri ile bilinmektedirler. Ancak, Karageorghis'e göre "Kıbrıslılar bu tür canavarı doğurganlık güçleriyle ilişkilendirerek kendi geleneklerine

uyarladılar” (Karageorghis, 1991). Bu sebeple bu figürinin burada savaşla, yoksa doğurganlıkla mı ilgili olduğu kesin değildir. Yunan mitolojisinde Geryon köpeği, büyük bir sığır sürüsü ve bir çobanla Batı'da çok uzaklarda yaşayan üç gövdeli bir yaratık olarak tanımlanmaktadır. Kahraman Herakles'in görevlerinden biri de Tiryns Kralı Eurystheus için sığır getirmektir (Metropolitan Museum, 2022). Üç gövdeli savaşçı, Herakles tarafından on iki görevinden biri olarak öldürülmüştü fakat Kıbrıs'ta Geryon figürünün kullanımı Yunan canavarının ikonografisi veya mitlerinden etkilenen bir Kıbrıs'lı doğaüstü varlığı temsil etmek amacıyla ile de yapılmış olması mümkündür. Özetle, Kıbrıs'taki 'Geryon' ikonografisi, yerel tanrıları ve efsanevi varlıkları temsil etmek için adanın dışından ödünç alınan görüntülerden biri olarak tanımlanmaktadır (British Museum, 2022).

Kategoriye Ayrılmayan Figürinlere örnek (Bkz. Görüntü:21-22).

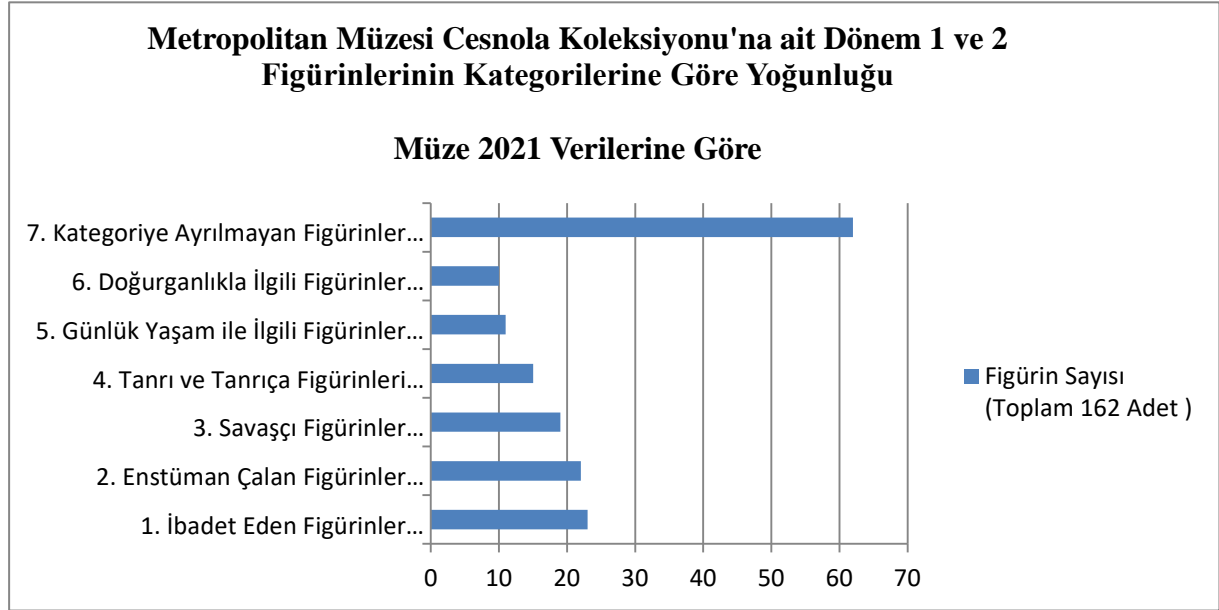
Ayakta Duran Kadın Figürini
Görüntü 21: The Metropolitan Museum: The
Cesnola Collection'dan figürin görüntüsü
Accession Number: 74.51.1579
(<https://www.metmuseum.org/>)

Ayakta Duran Kadın Figürini
Görüntü 22: The Metropolitan Museum: The
Cesnola Collection'dan figürin görüntüsü
Accession Number: 74.51.1579
(<https://www.metmuseum.org/>)

BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmanın amacı, Kıbrıs arkaik dönem insan figürinleri Metropolitan Müzesi Cesnola koleksiyonu örneklemeden hareketle onları kategorilere ayırarak, o dönem insanların yaşayış ve inanış şekillerinin ne olduğu sorusunu yanıtlamaktır. Bu amaçla, Metropolitan Müzesi Cesnola Koleksiyonu'nda bulunan insan figürinlerine ait veriler toplanmış, incelenmiş ve görsel analizleri yapılmıştır. Görsel analiz sonucunda kategoriler, arkeolojik verilere temellendirilerek, figürinlerin temaları dikkate alınarak oluşturulmuştur. Oluşan kategorilerden o dönem insanının sosyal yaşamın maddi ve manevi alanlarına yönelik figürinler ürettikleri görülmüştür. Kategorilere göre yoğunluk Tablo 1 de ayrıntılı olarak görülmektedir.

Tablo 1

SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırmanın problemlerinden biri, Kıbrıs adası arkaik dönem insanların “yaşayış ve inanış şekillerinin” nasıl olduğudur. New York Metropolitan Müzesi’ndeki Cesnola koleksiyonunda bulunan, Kıbrıs arkaik döneme ait figürinler incelenerek şu sonuçlara varılmıştır.

Figürinlerin büyük bir bölümü pişmiş topraktan üretilmiştir. Bu süreçte hem el yapımı olan figürinler, hem çömlekçi çarkı ile yapılan figürinler, hem de kalıplama tekniği ile yapılmış olan figürinlere rastlanmıştır. Bu tekniklerin bazen ikisinin, bazen de üçünün aynı anda kullanıldığı da görülmüştür. İkinci Arkaik dönemde kireç taşından üretilmiş olan figürinlere de sıklıkla rastlanmaktadır. Antik çağ boyunca Doğu Akdeniz’in her yerinde tanrılarla iletişim kurmanın en yaygın yolu onlara hediye sunmaktır. Pişmiş toprak figürinler düşük maliyetlerinden dolayı hem kutsal alanlarda, hem mezarlarda, hem de evlerde bulunan ve en çok tekrarlanan nesnelere de biri olmuş, özellikle çömlekçi çarkı veya kalıplar söz konusu olduğunda seri üretim imkânı sağlanmıştır (Vlachou & Gadolou, 2017).

Figürinler Yunan, Asur ve Mısır gibi farklı tarzlarda yapılmıştır. Figürinlerin giyim, saç ve aksesuar tarzlarındaki farklılıkların sözü edilen kültürlerdeki örneklerle benzer olması, Kıbrıs’taki çok kültürlülüğü en açık şekilde anlatan unsurlardan biri olmuştur. Arkaik dönem insan tasvirleri birçok farklı kültürü temsil etmekte ve anlatmaktadır. Tüm bu çok kültürlülüğün yanında birinci arkaik dönemde yoğunlukla Asur ve Fenike sanatının etkisinde kalan eserlere rastlanırken, ikinci arkaik dönemde ise Mısır ve Yunanistan sanatından etkilenen eserler tespit edilmiştir. Vassos Karageorghis’in 'Eteocypriote' olarak adlandırdığı Kıbrıs “yerli nüfusunun” ise Amathus’da yaşadığını belirtmiştir. Ürettikleri eserleri de “Amathus tarzı” olarak isimlendirmiştir. Mısır ve Yunanistan etkilerine ek olarak yine ikinci arkaik dönemde Amathus tarzı eserler de görülmektedir (Shcherdlovskaya).

Kıbrıs'ta süregelen dinamik kültürel alışveriş ortamının bir sonucu olarak, eski Kıbrıslıların yabancı dini uygulamaları ve ikonografiyi ne ölçüde benimsedikleri 19. yüzyılın ortalarından itibaren araştırmacıların temel sorularından biri olmuştur (Counts, 2014). Tüm bu süreci anlamak için arkeolojik eserler incelenirken “melezleşme merceğinden” geçirilmesi ve iç içe geçmiş kültürlerin bu şekilde çözümlenmesi gerekmektedir (Counts, 2014).

Arkaik Kıbrıs'ta ticaret önemli bir gelir kaynağıydı. Bakır ve diğer hammaddelerin ihracatı, altın, tekstil, kereste, ahşap, dekoratif ürünler, değerli taşlar, şarap, zeytinyağı, badem, tahıl ve diğer gıda maddeleri, değirmen taşları önemli gelir kaynaklarından bazılarıdır (Shcherdlovskaya). Özellikle Fenikeli tüccarlar, Kıbrıs'ta ticaret merkezleri ve limanların kurulmasında hayati bir rol oynamışlardır. Fenike yerleşimcilerinin varlığı, “sanatta ve özellikle çömlekçilikte” kendini gösterirken, yerel halkla “barışçıl bir işbirliği” sürdürmüşlerdir (Karageorgi, 2012). Arkaik dönemin sonunda, Kıbrıs'ın Pers egemenliğine girmesi ile Kıbrıslılar, Pers yönetimine karşı İyon isyanına katılmıştır. Bu tarihten sonra Kıbrıs sanatı üzerindeki Yunan etkisi daha da yoğunlaşmıştır (Karageorgi, 2012).

Arkaik ve Klasik Kıbrıs'ta tapınılan tanrılara ilişkin epigrafik kanıtlar, az sayıdaki Yunan-Kıbrıs dili ve Fenike dilinde bulunmuştur. MÖ 4. yüzyılın sonundan itibaren de Yunan dilinde tanrılara ilişkin alfabetik ithaf yazıtları bulunmuştur. Arkaik ve Klasik döneme ait arkeolojik olarak onaylanmış 200'den fazla kült alanının yalnızca 23'ünde tanrılar bulunmuştur. MÖ 6. yüzyıldan itibaren Yunan-Kıbrıs dili adaklarının “tanrı” ya da “tanrıça”ya hitap eder şekilde olduğu görülmüştür. Bazen “kraliçe” gibi bir unvanla ya da bulunduğu bölgenin ismi ile (örneğin; Paphia, Golia veya Tamassios gibi) hitap edildiği görülmüştür. MÖ 6. yüzyılın sonlarından itibaren bu tanrılara giderek belirli Yunan tanrı isimleriyle hitap edilmektedir. Ana tanrı neredeyse değişmez bir biçimde Apollon (nadiren Zeus) ile özdeşleştirilirken, tanrıçaya hala çoğunlukla yerel isimler veya unvanlar ile hitap edilmektedir. Çoğunlukla MÖ 4. yüzyıldan kalma iki dilli Fenike ve Yunan-Kıbrıs dili yazıtları, Fenike tanrılarının belirli Yunan muadilleriyle özdeşleştirildiğini veya eşitlendiğini doğrulamaktadır (örneğin Astarte'nin Afrodit ile eşleştirilmesi). Yunan ve Fenikeli Kıbrıslıların, ortak gerçekleştirdikleri ritüellerde veya ayrı ayrı gerçekleştirdikleri ritüellerde yerel tanrıya kendi Yunan veya Fenike adı altında, benzer şekilde taptıkları anlaşılmaktadır. Tüm bu tanrı ve adak imgelerinde Yakın Doğu ve Mısır etkisinin görüldüğü ikonografiden Yunan ikonografisine doğru kademeli bir geçiş yaşandığı görülmüştür. Yunan ikonografisi Klasik dönemde ve sonrasında yaşanan Helenistik dönemde daha baskın hale gelmiştir (Christidis et al., 2020).

Kıbrıs arkaik dönem dinini incelerken “öznenin bilindiği, fakat mekân ve uygulamada belirsizlikler olduğu farkedilir”. Kıbrıs panteonuna, yani tanrı ve tanrıçalara ait birçok bilgiye ulaşmak mümkündür. Fakat mekân, yani bu ilahların evleri sayılan “tapınaklar” ve “uygulama” alanları ile Kıbrıs-Arkaik din inancı çerçevesinde icra edilen “törenler veya ritüeller” konusunda ise bilgiler sınırlıdır (Kaba, 2018). Mekân ve uygulamalar konusunda Hazar Kaba şu bilgilere ulaşmıştır.

(a) Mekân konusunu aydınlatmak için pişmiş toprak eserlerden yola çıkarak büyük, orta ve naskos olmak üzere üç çeşit tapınak modeli olduğu tespit edilmiştir. Naskosların büyük ölçüde Amathus kökenli olduğu belirtilmektedir.

(b) Uygulama konusunu aydınlatmak için ise yine pişmiş toprak eserlerdeki adak/sunu verme eylemleri, içine yerleştirilmiş müzisyenlerin olduğu halka halindeki dans ritüellerine, “dinsel imge” olarak seçilmiş nesnelere (hayat ağacı ve güvercinlik) etrafındaki dans ritüellerine ve geçit törenlerine odaklanılmıştır (Kaba, 2018).

Sonuç olarak figürlerin, konu ve kategorik farklılığı gözetilmeden tümünün “adak” amaçlı obje olduğu, çoğunlukla ritüellerde ve mezarlarda kullanıldığı tespit edilmiştir. Araştırma süresince çoğunlukla adak olarak kullanılan objeler olan figürinler incelenerek Kıbrıs Arkaik dönem insanların yaşam biçimleri ve komşu kültürlerle ilişkileri ile ilgili cevaplar aranmıştır. Tüm figürinler arkaik dininin ve sanatının bir parçasıdır. Araştırmacılara üretildikleri dönemle ilgili ışık tutabilecek en değerli eserler arasında yer almaktadırlar.

Bir kültürün maddi verileri kullanılarak manevi hayatını anlamının ne kadar zor olduğu yadsınamaz bir gerçektir (Yetilmezsoy, 2006). Bu sebeple bu kadar uzak bir geçmişten kesin bilgiler elde etmek tüm araştırmacıları zorlamaktadır. Bununla birlikte, incelenen figürinler hakkında literatürde çeşitli arkeolojik ve tarihi bilgiler bulunmaktadır. Figürinlerin çeşitli ritüellerde yaygın bir şekilde kullanıldığı bilinmektedir. Ritüellerin amaçlarını anlamak figürinleri daha kolay yorumlayabilmek açısından önem taşımaktadır. “Ritüel, birey ya da gruplarla ilgili bazı değerlerin, uygun zamanlarda, sembolik ve aşağı yukarı değişmeyen ardışık davranış biçimleri ile tekrarlanmasıdır (Karaman, 2010). Yetilmezsoy tarafından ritüeller (1) inançsal ritüeller, (2) sihir/ büyü ritüelleri, (3) dinsel olmayan ritüeller olarak üçe ayrılmıştır. İnançsal ritüeller; “tanrıları memnun etmek”, “öfkelerinden kaçınmak”, “günahlardan arınmak” ve “ilahi güçlere tapınmak” gibi amaçlarla yapılmaktadır. Sihir/büyü ritüelleri ise kısmen dinsel bir kökene dayanır ve hem iyi hem de kötü amaçlarla (Kara büyü) yapılabilmektedir. Dinsel olmayan ritüeller ise “toplumsal kurumlarla ilgili olarak toplumu bir arada tutan” olaylarla ilgilidir (Yetilmezsoy, 2006). Yani dinsel olmayan ritüeller bize o toplumun günlük yaşamını anlatan, yaşayış şekilleri ile ilgili önemli ipuçları sunan uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Figürinler; bazı yerlerde ibadet edilen tanrıların tasvirlerini, bazı yerlerde tanrıya hediyeler sunan insanların sembolik görüntülerini, bazı yerlerde ise ritüellerin dans ve çeşitli performansları gibi aktivitelerinin görüntülerini bize sunmaktadır (Vlachou & Gadolou, 2017). Araştırmanın örneklemini oluşturan New York Metropolitan Müzesi Cesnola Koleksiyonu’ndaki figürinlerin müzik, savaş, tanrı ve tanrıçalar, ibadet eden insanlar, doğurganlık ve günlük yaşam ile ilgili konuları simgelediği saptanmıştır. Bu saptama, konu ile ilgili diğer kaynaklardaki bilgilerle büyük oranda paralellik göstermektedir.

KAYNAKLAR

- Cohen, B. (1998). *The Nemean Lion’s Skin in Athenian Art*. Presses universitaires de Liège.
- Counts, D., B. (2014). *Myth into Art: Foreign Impulses and Local Responses in Archaic Cypriot Sanctuaries*. In Knapp, B., A., & Dommelen V., P. (Eds.), *The Cambridge Prehistory of the Bronze and Iron Age Mediterranean* (pp. 285-298). Cambridge University Press.
- Gürgen, İ. (2017). “Aphrodite’nin Kökenleri” *Recep Yıldırım Anı Kitabı*. Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Hartmann, C.(2015). *Luigi Palma di Cesnola collection,1861-1950s (bulk, 1861- 1904)*. The Metropolitan Museum of Art Archives.
- Iniesta, I. (2014). *On the origin of Ammon’s horn*. *Neurologia*.29(8), 490 - 496.
- Kaba, H. (2018). *Arkaik dönem Kıbrıs dinini anlamlandırmada pişmiş toprak heykelciklerin rolü*. *Turkish Studies*. 13(24), 119-140.

- Karageorgi, S. (2012). The re-creation and transformation of the archaic art of Cyprus (8th-5th c. BCE) to contemporary art [Unpublished doctoral dissertation]. De Montfort University
- Karaman, K. (2010). Ritüellerin toplumsal etkileri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (21), 227-236.
- Metropolitan Museum (n.d.). The Met Collection. Cesnola Collection. Retrieved March 9, 2020, from <https://www.metmuseum.org/art/collection/search?q=Cesnola+Collection&material=Figurines&geolocation=Cyprus&sortBy=Date>
- Marantidou, P. (2009). The standing draped female figure in the archaic art of Cyprus and Eastern Aegean:a comparative study. (171-188). Proceedings of the International archaeological symposium held at Pythagoreion, Samos, October 17th18th 2008.
- Oğuz, E. S. (2011). Toplum bilimlerinde kültür kavramı. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*.28(2), 123-139.
- Schmitt, R. (2013). Astarte, mistress of horses, lady of the chariot: the warrior aspect of Astarte. *Die Welt des Orients*. 213 - 225.
- Sugimoto, D., T. (Eds.). (2014). Transformation of a Goddess Ishtar - Astarte – Aphrodite. Academic Press Fribourg.
- Iachou, V. & Gadolou, A. (2017). Studies in Mediterranean Archaeology in Honour of Nota Kourou. *Le Livre Timperman*.
- Vlachou, V. (2012). Aspects of hunting in early Greece and Cyprus: a reexamination of the ‘comb motif’. In Maria I. (Eds.), *Cyprus and the Aegean in the early iron age* (pp.345-370). Bank of Cyprus Cultural Foundation.
- Yetilmezsoy, B. D. (2006). Tarih öncesi figürinlerin yorumlanmasında düşünsel ve kuramsal yaklaşımlar [Unpublished master thesis]. İstanbul Üniversitesi.
- Young, H. J.,& Young, H. S. (1955). Terracotta figurines from Kourion in Cyprus. Philadelphia The University Museum.